

En aprildag vid Lilla Bäljaneå

Det är lyssnandets tid. Kanske den allra finaste tiden på året. Lövsprickningen har precis börjat och vi väntar nu på att bokskogen under några veckor skall visa upp sin allra vackraste grönska. Bofinken har kommit för en tid sedan och nu markerar han sitt revir med sin karaktäristiska sång. Han är nog den svenskaste av alla våra vårfåglar och de flesta känner igen den både till sång och till utseende. Här vid Lilla Bäljaneå vid Nedangården får bofinken samsas med en rad andra fåglar, som till både sång och utseende drar uppmärksamheten till sig. Uppe i hasselbuskarna kraxar några björktrastar och bland riset intill ån träter några nyanlända svarthätor med varandra.

Vid Nedangården bildar ån ett kraftigt fall och nu när vårfloden är förbi forsar vattnet mellan stenarna och detta är en plats som gillas av strömstaren. Denna vitbröstade fågel, av en stares storlek, kunde ses under vintern och våren sitta och niga och knixa på stenarna för att sedan dyka ner i vattnet och med hjälp av vingarna och benen söka igenom botten på jakt efter sländlarver, små kräftdjur och snäckor. Egentligen är strömstaren en fågel som tillhör fjällslutningarnas jokkar men den har också häckat vid Lilla Bäljaneå, nedanför Mölledammen. Den sågs i början av april uppströms Nedangården men denna dag i slutet av april ses den inte.

Forsärlan är också en fågel som tycker om forsande vatten. Den liknar en sädesärla till form och beteende men är gul på bröstet och magen. Den lever på insekter som den plockar vid ån men den är inte strikt bunden till vatteninsekter. Forsärlan är en regelbunden häckare vi Lilla Bäljaneå och under 2008 häckade minst 2 par i byn. Här finns fina häckplatser under broarna i byn och mellan stenarna som finns kvar efter möllorna.

Den kanske mest spektakulära fågelarten vid Lilla Bäljaneå är kungsfiskaren. Inte alla har sett den eller kanske bara sett en skymt av en fågel som i solljuset gnistrar i grönt eller blått beroende på hur ljuset faller in på fågelns. Den har nästan ett komiskt utseende med ett oproportionerligt stort, hackspettliknande, huvud med röda och vita sträck och fläckar. Den här fågelns hittar vi inte vid forsande vatten utan där vattenspegeln är lugn. Därför ses den regelbundet vid Mölledammen, vid bäcken nedanför kyrkan och längre upp i Lilla Bäljaneå, både vid Röstånga

Mölla och Stora Tibbaröd. För sin häckning kräver kungsfiskaren höga brinkar av lämpligt material (lera, sand eller jord) att bygga bo i. Inflygningsvägen bör också vara skyddad för insyn genom någon nedhängande rotvälta eller annat. Men häckningsbranten behöver inte ligga i direkt anslutning till ån utan kan ligga flera hundra meter därifrån. När dessutom kungsfiskarens revir kan vara så stort som 3-5 km inser man att det inte är lätt, att med utgångspunkt från fiskeplatsen, avgöra var kungsfiskaren häckar. Kungsfiskaren sitter oftast på en gren över vattensytan och spanar efter småfisk som den dyker ner och fångar med stor skicklighet. Vid en undersökning (2008) av fiskbestånden i Lilla Bäljaneå vid Röstånga och i Garvarebäcken bedömdes bestånden av bäcköring, småspigg och elritsa var måttliga till goda. Detta är intressant då kungsfiskaren lever av småfisk och fiskyngel.

Där Lilla Bäljaneå lämnar byn breder den ut sig och dalgången får nästan ett parkliknande utseende. Längs slutningarna och långt ner mot ån är marken helt täckt av vitsippor. Kanske inte alla tänker på det men blomman stiger upp från en jordstam som kan vara flera hundra år gammal. Närmare vattnet växer rikligt med svalört och insprängt bland vitsipporna lyser några bestånd med gulsippor. Längs bäcken och på de lerhaltiga översilningsmarkerna växer väldiga bestånd med pestskräp. Växten har rödlila, bladlösa blomstjälkar och stor produktion av såväl pollen som nektar. Då även vitsipporna lämnar pollen fanns bland biodlare ett uttryck att "då vitsippan blommar är det dags att sätta på skattningsslådan". Det råder dock ingen tvekan om att bina kan bedöma vilken växt som de tjänar mest på att besöka. Det är fullt med bin bland pestskräpen men knappast några alls bland vitsipporna. Här finns också humlor, både jordhumla (med gula band) och åkerhumla (brun mellankropp och bakkroppsspets). Till skillnad från bina, som lever socialt, är det endast de befruktade humlehonorna som övervintrar och nu bildar varje sådan hona ett nytt litet samhälle. Visste ni föresten att även humlorna samlar honung och förvarar i en liten kruka strax innanför ingången till boet, att ha om vädret blir alltför dåligt.

Här runt pestskräpbeståndet kantas dalgången av olika lövträd såsom hassel, ek, ask, lönn, avenbok och säl. Ute i vattenfåran

Stora Tibbaröds kvarn. Akvarell av Eric Lilius

växer rikligt med alar på sina "socklar". In- till vattenfåran och längre upp finns mängder med lerskifferkakor som på sina ställen helt täcker marken. Här sjunger också en rad typiska vårfåglar, gransångare, lövsångare och grönsångare, arter man enklast skiljer åt på deras sång.

Uppe vid Stora Tibbaröd ses tydliga spår av mink i leran vid ån. Det blir nu goda tider för minken som haft det tufft i vinter men nu kan spetsa in sig på riklig tillgång på småg-nagare, fågelungar, grodor och kräftor. Min- kens spetsiga spårstämplor kan inte skiljas från illerns men då de två arterna lever i helt olika biotoper går det att slå fast att det rör sig om mink vid Lilla Bäljaneå. Det går dock inte att avgöra om det rör sig om vildmink eller om det är minkar som rymt från den minkfarm som tidigare fanns vid Hjortaröd och som etablerat sig kring ån. Öringbestån- det i bäcken underlättar också övervintringen för minken.

I trädkronorna ovanför Stora Tibbaröds möl- la sitter ett par stenknäckor, fåglar med stora och kraftiga näbbar. De uppskattar körsbär och knäckor enkelt kärnorna. Så hittar man kluvna kärnor under sitt körsbärsträd är det ganska säkert att det är stenknäcken som hälsat på. Utmed åkanten observeras ock- så en stjärtmes. Det är en sanslöst vacker fågel med snövitt, litet huvud och en lång stjärt. Den har sannolikt sitt bo i en träd- klyka någonstans i närheten ty redan i slutet av mars lämnar paren flockarna och söker ut sina häckningsplatser. Att finna boet är ett detektivarbete då det är täckt med lavar och material och skickligt maskerat. Boet är av-

långt med ett ingångshål upptill på ena sidan. Inuti är det fodrat med ibland mer än tusen små fjädrar och då stjärtmesar obser- verades i början av april på samma plats med fjäd- rar i näbben är det ganska säkert att paret häckar i närheten. I branterna ner mot möllan växer lung- ört och vårlök. Här växer också skogsbingeln, den mest illustrerade av alla våra växter. Det är en ganska anonym växt som är skildkönad dvs han- och honblommor sitter på olika exemplar av växten. Vår blomsterkonung Lin- né lät illustrera "tvåbyg- garna" med bilder på just

skogsbingeln och denna illustration vid sidan av en bild på vår blomsterkonung kan vi se på våra hundralappar.

Här vid Stora Tibbaröds mölla kan man göra en hisnande tidsresa. I de vertikala branter- na vid ån finns fina lämningar av lerskiffer. Detta är enligt geologerna en ljusare form (från silurisk tid) av skiffer än den mörkare (från ordovicium) som bildades för cirka 400 miljoner år sedan. Den ljusa skiffern är lag- rad på den mörka och således betydligt yng- re, kanske 300 miljoner år gammal. Vid den tidpunkt då skiffern bildades låg denna plats strax norr om ekvatorn och det var långt inn- an det fanns några nektar- och pollenförande blommor.

Så har en stund vid Lilla Bäljaneå kommit till sitt slut och snart väntar månad maj med nya blomsteraspekter och bråda tider för fåg- larna som då skall föda upp sina ungar. Men så länge ruvningen pågår finns tid att lyssna till fåglarnas sång.

Föreningens Kulturlandskapsgrupp, som arbetar med att dokumentera bygdens kultur och natur, arbetar just nu bland annat med Lilla Bäljaneå. Långt före elektriciteten spelade denna å en mycket viktig roll som energikälla, om vilket vittnar alla de möllor som fanns längs ån. Av speci- ellt intresse har vi funnit Hjortaröds mölla och dess his- toria som bearbetas med stor energi. Förutom att arbeta med möllorna, dess teknologier och historia, kommer vi att fördjupa oss i Lilla Bäljaneås naturvärden. Nedanstå- ende rapport från en vandring längs ån i april är ett smak- prov på vad ån har att erbjuda.

Gunnar Andersson